

Oswaldgruppens kreditt og debet.

1947.

O s v a l d g r u p p e n s k r e d i t t o g d e b e t .

Asbjørn Sunde skriver i forordet til sin bok "Menn i mørket" at han offentliggjør den av to grunner, først "fordi vårt folk - - - har krav på å få vite hva som virkelig skjedde", dernest for å renske sine "falne kamerater for den skjendige anklage at de skulle være eventyrjegere og forbrytere". *Hvem har karakterisert dem slik? Jeg ikke.*

Jeg gikk til lesningen i det håp å finne et nøkternt saklig kilde-skrift, men ble skuffet ved å møte mer stemningsskildring enn historie. Forfatteren opplyser at en del av hans notater og journaler er gått tapt. En urettsjert gjengivelse av de bevarte deler ville hatt større dokumentarisk verdi en f. eks. de sannsynligvis komponerte lange samtaler, - historikerne ser med mistro på angivelig ordlydende referater etter års forløp. Hvordan kunne "Aaby" (s. 60) kalle forf. "camerada rottefanger", en tiltaleform som ble brukt til ham i Spania?

Det fortelles om megen drikk, med merkelige forestillinger om alkohols virkninger. "Hans" var allerede sterkt påvirket og "duppet av, og vi måtte helle i ham et par glass for å få ham våken. Øynene svømte av tretthet og brennevin" (s. 109 - 110).

Føreren for en hemmelig gruppe burde gjort totalavhold til plikt.

Under okkupasjonen hendte det at fyllesnakk førte til arrestasjoner men det var kanskje bare i andre grupper? I flere bøker fra disse årene spiller alkohol og tobakk en stor rolle.

En kritisk leser vil snart se at boken ikke skildrer synderlig mange bestemte aksjoner, deriblant dog enkelte celebre. Han kaller sprengningen ved Mjøndalen 7. oktober 1943 "100% vellykket", "omtrent 70 tyske militære omkom" (s. 169). Hvor har han dette tall fra? Det ble dengang opplyst at ikke en eneste tysk soldat omkom. Han fortier at tyskerne deretter lot flere bra nordmenn henrette, og at ansette drammenere offentliggjorde en protest mot sabotasjen. Jeg spurte alltid: "Forkorter det krigen?" I et mistrøstigt øyeblikk skriver forf. selv (s. 171): "Og hva hadde vi utrettet? Sprengt noen tog og noen tyskere og noen hus i været."

Små knappenålstikk på én kjempekropp". Om ødeleggelsen av Per Kures fabrikk natt mellom 29. og 30 mai 1944 heter det (s. 208): "Vi måtte stole på rapportene og handlet etter det. Senere har firmaet gjennom pressen meddelt at det under krigen ikke foregikk annen virksomhet enn den normale". I firmaets sted ville jeg kreve rettslig undersøkelse for å bevise at mistanken var grunnløs.

Forf. nevner bankrøveriene i Aker sparebanks filial på Holtet (s. 172) Modum sparebank (s. 150), Holla sparebank og Laksevåg sparebank (s. 238).

Foretok hans gruppe ransforsøket i Eker sparebank på Hokksund og drapet av kasserer Holm? Han var en god nordmann, så her passer ikke ordet "likvidering".

Forf. skriver (s. 171): "Hva pokker gjorde det om regjeringen i London ikke likte at vi forsynte oss med de pengene vi trengte? Hva pokker gjorde det om dette mystiske som kalte seg «Hjemmefrontens ledelse», misbilliget at vi likviderte angivere på åpen gate og så å si la igjen et visitkort med navnet Osvald på?"

Dette og annet vitner om at han og hans gruppe for en vesentlig del arbeidet på egen ^{hånd}. Også forbindelsen med kommunistene synes å være blitt brutt: "Vi får ikke noe mer fra kommunistene" (s. 167).

Undertiden handlet gruppen dog i forståelse med Milorg. eller politigruppen, men det hendte også at Milorg. forkastet dens planer (s. 127). Det ville være av interesse om disse organisasjoners ledere uttalte sin vurdering av gruppens innsats.

Forf. synes å ha dannet gruppen etter eget tiltak, uten oppfordring fra overordnet ledelse, og det er tydelig at han alene bestemte aksjonene, ^{ne} derfor har man grunn til å spørre: Hvad ga Asbjørn Sunde rett til å handle på en gang som anklager, dommer og fullbyrder?

Han har erkjent å være den ansvarlige for gruppens handlinger. Hans forhold tyder på sterk selvfølelse, herskervilje og robust samvittighet, en umiddelbart reagerende kraftnatur (s. 26: ~~XNUM~~ "Han ramlet tungt overende da jeg langet ut"), hans følelser har vært opprørt, han har også kun-

net legge dristige - for ikke å si dumdristige - planer, det er ingen grunn til å tvile om hans redelige vilje, men hadde han også det kaldkloke overblikk over hele stillingen, evnen til tålmodig innordning under langsiktige planer? Det ville blitt kaos hvis vi hadde hatt mange slike grupper opererende på egen hånd.

Den gode hensikt er ikke tilstrekkelig. Man burde allerede dengang spørre om planen var fornuftig, om den bød et rimeligt forhold mellom vinning og tap selv om den lyktes.

Forf. erkjenner at enkelte aksjoner ikke førte til målet, f. eks. sabotasjen på Østbane- og Vestbanestasjonen. I "Faktaregister for okkupasjonstiden" dateres den til 1/1. 1942, men forf. setter den (s. 66) til natten til 2. februar 1942. Hensikten var å drepe hirdfolk som var ~~XXXXXX~~ innkommandert til "statsakten" på Akershus. Selv om det var gått etter planen, hvilken innflytelse kunne det hatt på krigens utfall?

Jeg vil forklare min egen vurdering dengang. Etter et politisk foredrag sommeren 1940 i en sosialistisk ungdomsforening spurte to gutter meg fortrolig om et attentat på Quisling ville være nyttig. Jeg advarte dem meget alvorlig. Men et ^{engelsk} bombeangrep på Akershus under "statsakten" kunne muligens ha drept Quisling og mange av hans tilhengere, Terboven og andre høye tyske autoriteter, det ville vært en ^alengt nyttigere krigshandling enn det senere angrep på Gestapos hovedkvarter i Victoria ^{te}rasse.

Sabotasjen mot tungt-vanns-anlegget på Rjukan ble omhyggelig planlagt i England og glimrende gjennomført, og da det hemmet arbeidet med atomsprenning i Tyskland, gjorde det sannsynligvis virkelig nytte, derfor var de sørgelige ofre av verdifulle norske liv forsvarlige. Jeg finner det derimot ganske tvilsomt om nytten av Osvaldgruppens arbeid oppveier ofrene av menneskeliv (deriblant 20 av dens egne medlemmer) og av ^ematrielle verdier.

Foreløpig har jeg bare krevet offentlig undersøkelse av alle "likvideringer" og sabotasjehandlinger under krigen og av alle mishandlinger og drap av fanger etter frigjørelsen. Spørsmålet om tiltale og straff får bli

avgjort senere. I mange tilfeller kan det være nokk å gjøre opp balansen mellom kreditt og debet. Hovedsaken er å skape full klarhet, det gir f. e. Sundes bok ikke. Det har vært hevdet at det ble lovet hemmeligholdelse, men hvilken offentlig myndighet hadde rett til på forhånd å gi avlat og derved i virkeligheten godkjenne voldshandlinger?

BOKORMENS KJELLER:

*Redaktør Halvor Daaen
Smaalevenes Amtstidende*

**Nye
BØKER**

6/11. 1947.

En uhyggelig bok.

Asbjørn Sunde:
Menn i Mørket.
Dreyers Forlag.

Denne boken omhandler en sabotasjegrupes arbeid under krigen. Den er den kjente «Osvalds»-gruppe, som var mester for en rekke sabotasje- og likvidasjons handlinger. Det er ikke lenge siden overlege Johan Scharffenberg offentlig reiste spørsmålet om nytten og berettigelsen av en hel del av den sabotasje som ble foretatt, samt krevet å få rede på hvilken ledende myndighet i eller utenfor landet som stod som oppdragsgiver for sabotasjegruppene.

Asbjørn Sunde bebudet i en kort avismeddelelse sin bok om emnet og det var ventet at den skulle gi svar på de reiste spør-

mål. Det gjør den imidlertid ikke. Boken er mere dikterverk og er formet som en, undertiden nokså løst sammenhengende rekke bilder som meddeler situasjoner og stemninger og i noen grad karakteristikk av forholdene som de forelå i handlingsøyeblikket. Selve handlingene er svært konturløst skildret, de mangler ofte detaljer som har interesse.

Som historisk dokumentasjon har Sundes bok derfor liten verdi, selv om den kan betegnes som et menneskelig dokument. Overlege Scharffenberg krevet, såvidt erindres, en etterforskning av det som skjedde. Dette krav har sin interesse fremdeles, ikke i den hensikt å gjøre noe ansvar gjeldende, men for å

skape eksakt historie ut av det som skjedde.

Man har etter Sundes bok i meget liten utstrekning den forståelse at Osvaldgruppens sabotasje handlinger skjedde i overensstemmelse med noen ansvarlig overledning, hverken i eller utenfor landet. Det ser ut som om det er gruppens sjef som i de fleste tilfeller etter eget skjønn har iverksatt det som skjedde.

Nå er jeg oppmerksom på at enhver innvending mot bokens stoff vil bli møtt med den innvending at det var krig den gang og bedømmelsen må skje under den synsvinkel. Det er selvfølgelig riktig. Men det nytter ikke å se bort fra at også i en krigstid er det påtrengende nødvendig å bruke hodet og foreta en vurdering av de operasjoner som settes i verk. Det må jo være noen overensstemmelse mellom det som ofres og det som oppnåes. Ikke minst må dette gjelde når det er under en underjordisk kamp i et okkupert land, hvor civilbefolkningen, de som lever «i dagen», skånselløst er overlatt en okkupant som ikke eier hverken skrupler eller respekt for folkereften.

Selvsagt, hvor den militære ledelse, som satt med oversikten

og med trådene i sin hånd, krevet sabotasje handlinger i militært øyemed, der forstummet enhver kritikk, fordi det nå en gang er den militære overledning som fører krigen på landets vegne. Derfor er det ingen som vil innvende noe mot alle de tiltak som ble satt i gang fra London mot den tyske skibsfarten (Max Manus m. fl.) og mot Rjukan o. l. Men det gjenstår ennå å gi en militær begrunnelse for, og angi en militærordre til alle de spredte, tilsynelatende mere tilfeldig tilblitte sabotasje handlinger på linjestumper, broer hist og her, mindre industrier, kontorer o. s. v.

Heller ikke følger man seg overbevist om at det stod en ansvarlig og allsidig vurdering bak mange av de de likvideringer som fant sted. Det mest løynefallende er henrettelsen av «general» Marthinsen, som dog ikke synes å skyldes Osvaldgruppen. Hvem ga ordre til den? Hvorfor ble den gitt, i det øyeblikk intet forstandig menneske på den tid kunne være i tvil om at det ville føre til en brutal hevnaksjon. At Marthinsen straks ville bli erstattet med en som var minst like ille, det måtte man være på det rene med.

Hvor det gjelder likvideringen av smånsuskede spioner og angivere kan saken praktisk sett være lettere. Det kunne fremstille seg som en sikkerhetsforanstaltning for å redde organisasjon og liv, uten at det i grunnen var noen som la noe større merke til det. Men selv her, selv i slike tilfeller virker denslags selvbestaltede dødsstraffer opprørende på et folk som har en årtusenlang utvikling i et retts-samfunn bak seg. Man vil gjerne iallfall ha en saklig begrunnelse, med klare og sikre motiver, ført av den som har ansvaret. Det er ikke nok etterpå å gi tørt beskjed om: «Han var betalt, tysk spion». Hvorfor ikke gi klar beskjed om hva man viste om dette?

«Menn i mørket» er i virkeligheten en uhyggelig bok. Og når det tilslutt fortelles om den serie bankrøverier som gruppen utførte blir boken direkte ufyelig. Det er iallfall sikkert at bankrøverier lå utenfor norsk krigføring og ingen skal få innbilt meg at en legalt arbeidende sabotasjegruppe, d. v. s. en gruppe som utførte den ansvarlige ledelses oppdrag behøvet å røve banker for å få penger til virksomheten.

Selv om jeg ikke kan gi ut-

trykk for enighet med Osvaldgruppens virksomhet i ett og alt, så vil jeg dog ikke la være å si at den menneskelige innsats, offeret fra disse kvinners og menns side, må man allikevel ha den største respekt for. De handlet selvsagt fordi de var overbevist om at det var riktig, og ut fra en kamp- og offervilje for landet som det ingen grunn er til å tvile på. De fulgte sin sjef og mange av dem ofret og sitt liv. Selvsagt skal de ha den menneskelige honnør som deres offer tilsier. I det hele tatt, som menneskelig dokument har boken stor betydning. Den forteller om voldsomme reaksjoner som måtte gi seg uttrykk i handling og offer.

Men det må være tillatt for dem som den hele tid under okkupasjonen stod uforstående overfor meget av det sabotasje verk som skjedde i Norge fordi det like som var så litet sammenheng i det, å si at denne boken bekrefter at det hadde i mange tilfeller, tydeligvis heller ikke noen sammenheng med landets planmessige krigføring. Her var en partisan-gruppe som opererte mest på egen hånd, og hvis virksomhet førte til både godt og ondt.

H. D.

Smaalevenes Amtstidende 6/11. 47